

TRUP FRUMOS – CANONUL FRUMUSEȚII ÎN SOCIETATEA ROMÂNEASCĂ PREMODERNĂ*

Irina Mihaela Roman

*„Nu e frumos ce e frumos, ci e frumos ce îmi e frumos.
Nu este bun ce este bun, ci este bun ce-mi place mie”¹.*

Frumosul și frumusețea sunt relative. Nu există o singură definiție pentru „frumos” sau „frumusețe”. Fiecare persoană își are propriile criterii prin care definește „frumusețea”, și ele nu sunt întotdeauna aceleași pentru toți oamenii. Există o mare varietate de opinii și respectiv de „frumuseți”. O persoană poate fi frumoasă din punct de vedere fizic sau moral sau, în cel mai fericit caz, amândouă.

Înainte de a începe prezentarea propriu-zisă, trebuie menționate câteva aspecte „tehnice” ale studiului. În primul rând, spațiul pe care îl vom supune analizei este Țara Românească, iar intervalul de timp, 1700–1830. Studiul se înscrie în domeniul istoriei sociale și în special al istoriei mentalităților, iar metodele utilizate în realizarea lui au fost analiza pe document, comparația și expunerea. Sursele utilizate sunt notele călătorilor străini care au străbătut spațiul românesc în

* Studiul de față are la bază dizertația de master intitulată *Corpul uman – ipostaze și reprezentări în societatea românească (Țara Românească 1700–1830)* realizată în anul 2007 sub îndrumarea conf. dr. Florentina Nițu și susținută în cadrul comisiei de Istoria Ideilor și Mentalităților, Facultatea de Istorie – Universitatea din București.

¹ Anton Pann, *Povestea vorbii*, București, Ed. Minerva, 1982, p. 235.

intervalul de timp stabilit, precum și creațiile poezilor Văcărești și publicațiile lui Anton Pann.

În cele ce urmează ne propunem să vedem în ce măsură există și este conștientizat un canon de frumusețe al epocii. Abordarea discuției din perspectiva asupra corpului este relativ nouă în istoriografia românească, prin urmare, cu atât mai necesar se impune a fi demersul de față.

Dar oare ce însemna atunci „a fi frumos” din punct de vedere al abordării estetice? Care erau în secolul al XVIII-lea și începutul celui următor, trăsăturile unui om frumos²? Spre exemplu, pentru secolul al XVI-lea, în spațiul francez, găsim răspunsul la întrebare, prin intermediul mărturiei lui Brantôme. În concepția lui, idealul feminin trebuia să întrunească următoarele condiții. Femeia trebuia să aibă: „*Trei lucruri albe: pielea, dinții și mâinile; Trei negre: ochii, sprâncenele și genele; Trei roșii: buzele, obraji și unghiile; Trei scurte: dinții, urechile și picioarele; Trei mari: pieptul, fruntea și partea dintre sprâncene; Trei înguste: gura, talia și laba piciorului; Trei fine (subțiri): degetele, părul și buzele; Trei mici: părul, nasul și capul*”³. Este o imagine a unei femei fine, al cărei corespondent pe plan moral este cel al unei persoane sensibile și timide, cu o posibilă trimitere și către Sfânta Treime care reprezenta o structură armonioasă, demnă de a fi urmat și de către pământenii.

Femeia ideală prezentată anterior diferă de cea din viziunea lui Baudelaire. Vedem cum la o diferență de 300 de ani, mentalitatea, gustul pentru frumos, erau altele, mai ales că societatea se laicizează treptat. În acest caz, femeia trebuia să aibă „*cele mai frumoase sprâncene din lume, – care să fie asemănătoare chibritului; ochii cei mai provocatori, – iar strălucirea lor nu există fără khol-ul dat pe pleoape; – o gură voluptuoasă, – colorată în carmin; – și, cu asta, un păr care să nu îi aparțină*”⁴. Deși pare un pic vulgară, machiată în acele

² Menționăm că în acest studiu vom privi frumusețea numai din perspectiva ei fizică, frumusețea exterioară.

³ Victor du Bled, *La Société Française du XVI^e siècle au XX^e siècle*, II^e série, XVII^e siècle, Paris, Librairie Académique Perrin et C^{ie}, Libraires – éditeurs, 1908, pp. 269–270.

⁴ *Ibidem*, p. 270.

culori puternice, este o femeie puternică (moral, nu neapărat și fizic, având curajul de a-și exprima părerea, de a-și înfrunta adversarii) și care nu se lasă dominată; era idealul unei femei emancipate.

Plecând de la Brantôme și înaintând cu câteva secole și cu câțiva mii de kilometri, ajungem pe tărâmul românesc, în timpul domniilor fanariote. Gustul pentru frumos al acestei perioade trebuie raportat la mentalitățile vremii, la zona din care veneau influențele în spațiul românesc nord dunărean. În special în secolul al XVIII-lea, dar nu numai, spațiul cultural care a exercitat o foarte mare influență în Țările Române, a fost cel otoman. Aprecierea obiectivă a „frumosului iluminist” din Țările Române, în general și din Țara Românească, în particular, pe scara propriilor noastre valori estetice, nu se poate face decât printr-o „operație” de înțelegere a ceea ce însemna pentru ei frumosul, prin prisma mentalităților vremii respective.

Gustul popular și cel orășenesc se desprind, se formează din medii de viață diferite, însoțite de condiții de trai diverse. Nu este corectă și – în condițiile expuse în fraza anterioară – nu poate fi argumentată o opinie care să promoveze superioritatea gustului orășenesc asupra celui rural. Sunt oameni care s-au format în medii sociale diferite, cu gândiri și scară de valori diferite. „Frumos e să-ți placă; ceva îți place cum este [...]”; ceva este frumos „pentru că ai plăcere de el”⁵.

Pentru spațiul românesc, în secolul al XVIII-lea, nu există un tablou al femeii ideale, așa cum am văzut la Brantôme și Baudelaire. Nu avem decât niște informații rătăcite, provenind în principal de la călătorii străini care au vizitat spațiul nostru, de-a lungul timpului.

Totuși, pentru a doua jumătate a secolului al XIX-lea, am putea spune că avem niște repere ale unui portret al soției ideale. Deși cartea⁶ a fost publicată în anul 1908, putem presupune că și cu câțiva zeci de ani înainte, lucrurile stăteau aproximativ la fel. Peștorii știa exact descrierea fetei, atunci când porneau în căutarea ei: „blondă,

⁵ Nicolae Argintescu, *Contribuții la problema gustului popular. Canoanele populare ale frumuseții trupesti*, în volumul *Sociologia percepției artistice*, editat de Jean-Claude Chamoredon, București, Ed. Meridiane, 1991, p. 120.

⁶ G. Proboran, *Istoria orașului Slatina*, Slatina, Tipografia de lux Costică Constantinescu & Fiu, 1908.

brună, șatenă, cu ochi negri, albaștri sau căprui, înaltă, mijlocie sau mignon, trusou, case bani numerar, etc., numărul fraților, rudele și situația lor, calitățile fizice, morale, artistice și uneori de gospodărie ale fetei, limbile străine pe care le vorbește perfect, instrumentele la care știe să cânte etc”⁷. Este femeia și soția perfectă, fizic, intelectual, moral și, nu în ultimul rând, material. Fără aceste „calități” sau „avantaje”, era mai greu să-ți găsești un bărbat, dar totuși nu imposibil. Descrierea este totuși cam vagă, nu oferă o imagine concretă. Culoarea părului putea să varieze, la fel și cea a ochilor sau statura. În schimb, ceea ce se stabilea foarte clar erau aspectele „materiale” (rude, situația, averea lor, poziția lor socială, relații pe care le avea), financiare ale viitoarei mirese. De aici nu rezultă neapărat faptul că nu conta aspectul exterior, dar ceea ce conta și mai mult era statutul ei social și averea. Fenomenul este, de altfel, specific secolului al XIX-lea, dar nu numai.

Majoritatea călătorilor străini care au vizitat Țara Românească au una și aceeași părere despre femeile românce: toate sunt „*nespus de frumoase*”. Această afirmație trebuie văzută în ce măsură avea acoperire în realitate. Poate că erau mai frumoase, în comparație cu ceea ce lăsau ei în urmă, în țările lor de origine ori cu un model idealizat creionat de lecturile epocii. Se poate desigur ca femeile din Țările Române să fi fost chiar deosebite. Din păcate, însemnările călătorilor despre modul cum arătau ele sunt destul de sumare și uneori contradictorii, astfel încât se dovedește a fi destul de dificil să realizăm un portret al frumuseții ideale a secolului al XVIII-lea românesc.

Pe de altă parte, călătorii străini, analizați ca sursă istorică, trebuie priviți cu un ochi critic și cu o anumită rezervă, în ceea ce privește gradul de veridicitate al informațiilor transmise de ei.

Încă din primul volum al *Călătorilor străini*, Maria Holban menționa că „*Relația propriu-zisă este o creație oarecum subiectivă, nespusă niciunui tipic de formă sau de cuprins, neîntărită de nicio garanție oficială de autenticitate și având de cele mai multe ori un caracter întâmplător și fragmentar. Gradul ei de credibilitate variază*

⁷ *Ibidem*, p. 181.

de la autor la autor și chiar de la informație la informație. Autenticitatea, sinceritatea mărturiei, exactitatea informației, originalitatea redării trebuie controlate neîncetat”⁸.

Înainte de a trece efectiv la prezentarea imaginii românilor munteni așa cum apare ea zugrăvită de condeii călătorilor străini, sunt necesare anumite precizări generale pe marginea a ceea ce Ei ne-au lăsat scris despre Noi (fie că întâlnim aceste informații sub forma jurnalelor sau scrisorilor). Notele lor de călătorie, atâtea câte s-au păstrat, trebuie tratate cu reținerea cuvenită, întrucât este vorba de persoane care provin din medii (sociale, politice, culturale) diferite, din țări diferite, care sunt mai mult sau mai puțin familiarizate cu spațiul românesc, și care sunt înarmate cu imagini și idei prestabilite, cu stereotipuri culturale și sociale. Călătorii nu reușesc întotdeauna să cunoască în profunzime realitatea românească, să treacă dincolo de aspectele generale și de aceste stereotipii. Acest lucru este menționat chiar de o călătoare, pe numele ei Aurélie Ghica. Ea însăși, mărturisea: „adusesem cu mine ideea de superioritate care nu ne părăsește niciodată și acel fel de dispreț care dăinuiește adesea imparțialității judecății noastre”⁹. Este foarte importantă această afirmație, deoarece constituie o atenționare adresată istoricului, de a cântări și de a analiza cu atenție informațiile oferite de notele de călătorie. Relatările călătorilor străini și ei înșiși, trebuie văzuți din perspectiva mentalității care îi însoțește de-a lungul drumului, trebuie raportate la caracteristicile zonei din care provin (economice, politice, culturale, sociale, etc.). Acești călători folosesc ca termen de comparație spațiul de unde vin, cu tot ceea ce intră în alcătuirea lui (aspecte politice, culturale, sociale, etc.). De aceea, primul demers al istoricului este acela de a separa imaginarul de realitate în notele de călătorie ale străinilor.

⁸ Maria Holban, *Introducere generală*, în *Călători străini despre Țările Române*, vol. I, Maria Holban, red. Maria M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru; red. responsabil Paul Cernovodeanu, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1968, pp. XI–XII.

⁹ George Potra, *Bucureștii văzuți de călători străini (secolele XVI–XIX)*, Ed. Academiei Române, București, 1992, p. 196.

Din toate relatările călătorilor străini transpare ideea alterității, imaginea Celuilalt. Așa cum am spus anterior, printre țările vizitate de către occidentali, sunt și Țările Române. Aceștia vin cu idei deja prestabilite și cu mentalitatea occidentală în spațiul românesc pe care îl analizează conform unei „grile” deja formate. Trecând prin diferite regiuni ale Țării Românești, străinii își fac o anumită impresie, o anumită idee, pe care ei o poartă în toată peregrinarea lor, și de care se lasă mai mult sau mai puțin influențați.

Avem însă pentru finalul de secol XVII moldovenesc, niște mențiuni pe care le putem considera drept repere pentru ceea ce se considera a fi frumosul feminin. Pentru tinerii moldoveni, femeia ideală trebuia să aibă „*plete bălaie, ochi de șoim, dinți ca șiragul de mărgele, buze mai roșii decât cireșile, trup ca de leoaică, pieptul ca de găscă, gât ca de lebădă, degete mai netede decât ceara și fața mai strălucitoare decât soarele și luna*”¹⁰.

Acest portret are doar creionări fizice exterioare, fără nici un fel de trimitere la aspecte morale, de pildă.

Pe de altă parte, Antiohie Vodă al Moldovei, auzind că fetele domnului muntean, Șerban Cantacuzino, sunt „*frumoase, iscusite*”, dorește să se căsătorească cu una dintre ele¹¹. Așadar, în afara condiționărilor fizice, la acest portret se adaugă contururile unei femei capabile să țină o gospodărie, ceea ce conduce la ideea ca acestea erau două dintre calitățile esențiale ale unei soții, care să fie și Doamnă a țării pe deasupra.

În anul 1710, ajunge în Moldova germanul Erasmus Heinrich Schneider von Weismantel. Între altele, acesta face și o descriere a înfățișării românilor moldoveni. Pentru o mai bună înțelegere a textului, ne permitem să redăm citatul în întregime. „*Bărbații și femeile sunt cei mai mulți de o statură mijlocie, și la tinerețe toți arată foarte bine, dar îmbătrânesc foarte repede, căci bărbații lasă să le*

¹⁰ Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, București, Ed. Litera Internațional, 2003, p. 185.

¹¹ *Istoria Țării Românești de la octombrie 1688 până la martie 1717* (cronică anonimă), ediție întocmită de Constantin Grecescu, București, Ed. Științifică, 1959, p. 79.

crească barba la vârsta de 30 de ani, și aceasta îi pocește de îndată. Printre flăcăii lor se găsesc mândri vlăjgani și aceasta nu este de mirare, căci în toată țara femeile sunt peste măsură de frumoase, au părul negru cum e cărbunele, ochii și sprâncenele la fel de negre, iar fața lor este ca laptele și sângele, și ochii lor ca rubinele. Pielea de pe tot trupul lor este albă și subțire și la multe din ele afli cele mai frumoase mâini. [...] La țară și chiar și la țărani găsești fete și femei atât de desăvârșit de frumoase, cum nu se află nici la noi în Germania, cu toate că sate întregi sunt locuite de familii nobile, și nu sunt puține fetele de țăran în stare a face de rușine prin înfățișarea și frumusețea lor din cap până în picioare, pe cele mai alese dintre boieroaice”¹². Prin urmare, acest călător este sedus de imaginea femeii frumoase și fine pe care o aduce din spațiul occidental: o femeie neatinsă de soare, cu pielea albă, delicată și care aparținea desigur stratului superior al societății. Deși descrierea este realizată pentru spațiul moldovean, totuși, putem presupune că și valahii aveau o înfățișare asemănătoare, uneori identică. Într-adevăr, așa se și întâmplă. În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, mai precis în 1786, ajungea în București, englezoaica Lady Craven. Aceasta nu ezită să menționeze în jurnalul său frumusețea soției domnitorului Nicolae Mavrogheni, care, spune ea, „aduce oarecum cu ducesa de Gordon, numai că trăsăturile și expresia ei erau mai blânde, pielea albă și părul mai deschis la culoare”¹³. Apare din nou ca un element de bază al acestui portret ideal, pielea albă, după modelul occidental.

Pe la circa 1740, ajungea în spațiul românesc, un dregător turc, care în descrierea pe care a făcut-o Țărilor Române, nota că „femeile lor sunt nespuse de frumoase, și tratate cu mare cinste, astfel că cele

¹² Erasmus Heinrich Schneider von Weismantel, *Jurnal de campanie pe anii 1710–1714*, în *Călători străini despre Țările Române*, vol. VIII, red. Maria Holban, Maria M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, Paul Cernovodeanu, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1983, p. 358.

¹³ Elisabeth Lady Craven, *Trecerea prin Țara Românească*, în *Călători străini...*, vol. X, partea I, red. Maria Holban, Maria M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, Paul Cernovodeanu, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 2000, p. 722.

mai multe treburi se află în mâinile lor”¹⁴. Venind din Imperiul Otoman, el compară automat ceea ce știe despre spațiul pe care tocmai îl părăsise, cu ceea ce vede nou. El remarcă în afara frumuseții fizice calitățile de bună gospodină ale femeilor de aici.

La 15 decembrie 1784, biv vel stolnicul Ion Brăiloiu nota că a îmbătrânit, dar și-a lăsat barbă, „*ca să fie lucru mai frumos*”¹⁵. Este lucru știut că boierii își purtau lungimea bărbii în funcție de rangul pe care-l avea fiecare. Pe de altă parte, barba reprezenta un element distinctiv pentru poziția socială a unui personaj și este lesne de înțeles în aceste condiții interesul arătat bărbii.

Ajuns în București în vara lui 1794, profesorul englez Robert Stockdale, alături de cei doi parteneri de drum, au fost găzduiți în casa unui boier. Fiecare dintre cei trei oaspeți au descris în scrisorile și jurnalele lor amănunte privitoare la cele văzute. Din relatarea unuia dintre ei (Stockdale) aflăm că femeile aveau culoarea părului și a ochilor neagră. Spune el, „*părul ei negru îi cădea liber pe umeri*”, căruia i se asociază „*frumoșii ochi negri ai femeilor*”¹⁶. Despre forma corpului femeilor (posibil statură, în text nu se precizează exact) aflăm că era „*foarte imperfectă, îndeosebi cele din clasele inferioare*”, iar veșmintele „*slobode*” pe care le purta, deși frumoase fiind, totuși „*nu înfrumusețează linia lor*”. Avem oare are de-a face cu niște repere ale frumuseții în epoca luminilor? Când spune *din clasele inferioare*, călătorul se referă probabil la oamenii de rând, dar și la boierimea de

¹⁴ Anonim turc, *Relația anonimă despre Țara Românească, Moldova și Bugeac*, în *Călători străini...*, vol. IX, red. Maria Holban, Maria M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, Paul Cernovodeanu, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, p. 265.

¹⁵ Nicolae Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, vol. VIII, *Scrisori de boieri și negustori olteni și munteni către Casa de Negoț sibiiană Hagi Pop: publicate cu note genealogice asupra mai multor familii*, București, Atelierele Grafice Sococ, 1906, p. 10.

¹⁶ Robert Stockdale, *Scrisori și fragmente din jurnalul privind Banatul, Transilvania și Țara Românească*, în *Călători străini...*, vol. X, partea II, red. Maria Holban, Maria M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, Paul Cernovodeanu, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, p. 1244.

mijloc și mică. Acolo femeile făceau toată treaba, și astfel își „uzau” corpul de-a lungul vremii, spre deosebire de soțiile de domni sau boierimea mare, ale căror probleme casnice erau rezolvate de slujitori. La aceste treburi casnice se mai adăugau și, uneori foarte numeroasele sarcini pe care femeile trebuiau să le aibă (de foarte multe ori chiar de la vârste fragede, până în 18 ani). Cu toate astea, gazda lor era încă o femeie „izbitor de frumoasă”. Din toată descrierea pe care o face englezul, comparând și cu alte relatări menționate anterior putem extrage observația că părul și ochii negri reprezentau componente ale „frumosului” acelei epoci. Vom vedea în continuare, că aceste trăsături sunt apreciate și de alți călători.

Unul dintre partenerii de călătorie ai lui Stockdale a fost Randle Wilbraham. Relatarea pe care o face în legătură cu același moment prezentat anterior din descrierea lui Stockdale are unele lucruri diferite față de cea a profesorului englez, diferite nu din punctul de vedere al informațiilor oferite, ci al modului de percepere a ceea ce observă. „*O foarte elegantă și frumoasă femeie*” este ceea ce vede și Wilbraham¹⁷. În ochii acestuia din urmă, acea doamnă are „*o statură superbă, pusă în valoare de acel gen de rochie*”¹⁸. Aici apare diferența între cele două relatări. Dacă lui Stockdale nu i-a plăcut modul cum îi venea rochia femeii, colegul lui era de altă părere. Aici se vede foarte bine subiectivitatea relatărilor acestor călători, subiectivism care ține de vârstă, cultura și mediul din care acesta provine și îndreptățește scepticismul cu care trebuie noi să privim informațiile pe care le găsim în descrierile diverșilor călători. Fiecare are propria structură culturală și mentală, iar remarcile pe care le face sunt conforme cu gustul pe care și l-a format.

Totuși, dacă în descrierea lor, aceștia se raportează la fapte concrete, ca de exemplu, aseamănă ceea ce întâlnesc în Țările Române cu moda care era în Imperiul Otoman, așa cum vom arăta mai încolo, atunci, descrierea lor capătă un plus de credibilitate.

¹⁷ Randle Wilbraham, *Către dna Wilbraham Bootle*, în *Călători străini...*, vol. X, partea II, p. 1249.

¹⁸ *Ibidem*.

Părăsim pentru un moment granițele Bucureștiului, pentru a ajunge în satul Florești, unde cei trei englezi au avut plăcerea de a vedea „două fete frumoase”, pe care ulterior, același Stockdale le numește „nimfe”¹⁹.

Dintre cei care nu consideră că româncele sunt frumoase, îl amintim pe medicul englez James Dallaway (ajunge în București în 1794), care este părere că acestea, „chiar în perioada tinereții, posedă prea puține calități spre a încânta ochiul unor englezi: iar odată cu trecerea anilor, se îngrașă și se deformează”²⁰. Îngrășarea aceasta poate să sugereze pe de o parte lipsa unei preocupări pentru a-și menține silueta, dar se poate pune și pe seama vreunei influențe a modei orientale.

Medicul englez descrie și părul femeilor, care este „aspru, negru și bogat, în general, pieptănă peste frunte, atârând peste umeri”²¹.

Aceeași persoană, același subiect, păreri diferite. Tot Dallaway este cel care, cu altă ocazie, admira „o cucoană măritată, având doar 16 ani, de mare frumusețe”²². Deși aparent în primul citat aparținând englezului, acesta generalizează părerea negativă care o are asupra frumuseții femeilor din Țara Românească, vedem cum în cel de-al doilea, el observă aspectul plăcut al unei tinere românce.

Ca sprijin pentru ceea ce am menționat anterior, legat de raportarea călătorilor la unele fapte concrete, în scrierile lor, vine cazul următor. Deși exemplul se referă la Moldova, putem admite, din nou, că aproximativ la fel stăteau lucrurile și în cazul Țării Românești.

În anul 1789, ajungea în Moldova medicul și naturalistul Baltazar Hacquet. El oferă printre altele o serie de informații foarte prețioase despre vestimentația din Moldova acelor vremuri. Ceea ce ne interesează totuși, din relatarea lui, este referirea la aspectul fizic al boierilor moldoveni. Ei purtau rochii lungi, dintr-o stofă de mătase

¹⁹ Robert Stockdale, *Scrisori și fragmente din jurnalul privind Banatul, Transilvania și Țara Românească*, în loc. cit., p. 1246.

²⁰ James Dallaway, *Călătoria prin Banat, Transilvania și Țara Românească, în Călători străini...*, vol. X, partea II, p. 1217.

²¹ *Ibidem*.

²² *Ibidem*.

colorată, care se îmbrăcau peste cămașă și erau tăiate în față până la burtă: „*trupul e încins cu o cingătoare lată cât palma și acoperită cu aur, argint și chiar cu pietre scumpe; cum cingătoarea atârnă pe sub burtă, acesta atârnă peste ea, ceea ce are farmec numai pentru gustul oriental*”²³.

Hacquet cunoaște moda din Imperiul Otoman și o folosește ca termen de comparație, fapt ce sporește credibilitatea informațiilor transmise. Deși nu avem atâtea amănunte și pentru Țara Românească, totuși se cunoaște că și aici se folosea „*o centură cu o cataramă mare*” prinsă „*în jurul trupului mult mai jos de talie*”²⁴, deci, am putea adăuga noi, sub burtă, ceea ce făcea ca aceasta să se „reverse” peste cingătoare. Tot în spațiul muntean și cu referire tot la bărbați, „*corpolența este foarte răspândită, în special în rândul celor de vârstă mijlocie*”²⁵. Această situație se datora în primul rând stilului de viață sedentar al acestor boieri combinat cu mesele îmbelșugate.

Din aceste relatări de mai sus reiese existența unei influențe otomane în Țările Române, nu numai la nivel politic, ci și la acela al modei și mentalităților. Aceeași constatare se desprinde și dintr-o mențiune a lui del Chiaro, care afirma că „*cei mai mulți dintre români poartă barbă (ținută în așa mare cinste la popoarele orientale), iar ceilalți își lasă mustăți*”²⁶.

Prin urmare, se conturează o primă imagine a frumosului masculin în acele timpuri. La fel ca la orientali, și în Țările Române, o burtă voluminoasă era simbolul frumuseții și al prosperității.

Pentru prima jumătate a secolului al XIX-lea, informații despre aspectul exterior al românilor munteni ne vin de la consulul englez în Principatele Române, în perioada 1814–1818, William Wilkinson.

²³ Baltazar Hacquet, *Prima călătorie...iulie 1708*, în *Călători străini...*, vol. X, partea II, p. 830.

²⁴ James Dallaway, *Călătoria prin Banat, Transilvania și Țara Românească*, în loc. cit., p. 1217.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ Anton Maria del Chiaro, *Descrierea Țării Românești*, în *Călători străini...*, vol. VIII, p. 376.

Vorbind despre boieroaice, acesta era de părere că ele nu erau frumoase, dar aveau „*multe grații naturale și o talie zveltă*”²⁷. Despre țărani, face o descriere mai amănunțită. Referindu-se la aceștia, el spune că „*românii sunt o rasă frumoasă de oameni; unii au ochi negri și părul la fel, ca orientalii; alții, ochii albaștri și părul blond, ca Rușii*”²⁸.

Despre principele Ispilanti, Christine Reinhard, ajunsă în Iași în anul 1806, spunea că are „*o înfățișare interesantă; trăsăturile feței sunt fine și tipul grecesc [...] privirea lui spune multe, dar ascunde și mai multe*”²⁹, vorbește, de asemenea, despre „*frumoasa și nobila sa înfățișare*”³⁰, iar despre Doamnă menționează faptul că „*este foarte frumoasă, are grație și purtări plăcute*”³¹. Aflată tot în Moldova, ea adăuga că a întâlnit „*câteva femei care mi s-au părut foarte drăguțe*” și care au „*un vino încoace ca și italiencele*”³².

Despre aceeași frumusețe a românilor vorbește și Sir Thomas Wilkinson, care observa, cu ocazia călătoriei sale prin Țara Românească și Moldova în anul 1812, faptul că „*la București oamenii sunt foarte frumoși; bărbații, sub uriașele calpace pe care le poartă și care îi desfigurează, au trăsături virile și regulate*”, „*femeile sunt drăguțe și cele mai multe sunt pline de calitate*”³³.

John MacDonald Kinneir vorbea cu fascinație despre soția banului Craiovei, „*o femeie foarte frumoasă și încântătoare; era îmbrăcată cu o blană de hermină brodată bogat; un păr de toată frumusețea îi cădea despletit pe umeri și pe gât și un șal roșu*

²⁷ William Wilkinson, *Starea Principatelor Române pe la începutul veacului trecut*, [S. l. : s. n., 1936], p. 220.

²⁸ *Ibidem*, p. 225.

²⁹ Christine Reinhard, *Scrieri, în Călători străini despre Țările Române în secolul al XIX-lea: 1801–1821*, Serie noua, vol. I, vol. îngrijit de Georgeta Filitti, Beatrice Marinescu, Șerban Rădulescu-Zoner, Marian Stroia; red.-responsabil Paul Cernovodeanu, București, Ed. Academiei Române, 2004, p. 288.

³⁰ *Ibidem*, p. 291.

³¹ *Ibidem*.

³² *Ibidem*, p. 293.

³³ Sir Thomas Wilkinson, *Călătoria în Țara Românească și Moldova, în Călători străini despre Țările Române în secolul al XIX-lea: 1801–1821*, Serie noua, vol. I, p. 564.

desfășurat cu grație se juca pe un piept ascuns doar în parte”³⁴. Este vorba despre Ecaterina Filipescu (1784–1842).

O schimbare în vestimentație înseamnă de fapt o schimbare în mentalitate. Societatea românească se afla la începutul drumului său spre modernizare, spre o occidentalizare treptată. Avem de-a face aici cu trupul care se dorește a fi expus și admirat, cu femeia care începe să se emancipeze de sub tutela bărbatului, dar și a prejudecăților și constrângerilor sociale³⁵, la început mai timid, dar sigur. Drumul acesta a cunoscut un sens ascendent începând cu sfârșitul secolului al XVIII-lea.

Nici în Moldova lucrurile nu sunt diferite la începutul secolului al XIX-lea (1814/1815, 1817). Și aici, „femeile se disting prin frumusețea lor”, moldovenii fiind „oameni frumoși, zvelți, voinici și scunzi”³⁶.

Și la 1820, „românii de toate rangurile sunt foarte plăcuți la înfățișare, bine făcuți, cu trăsături frumoase și cu o expresie cât se poate de blândă”, „femeile sunt cât se poate de drăguțe, blânde și vioaie”³⁷. O dovadă a occidentalizării de care vorbeam anterior este îmbrăcămintea care imită moda pariziană, lucru observat și de același Sir Robert Ker Porter, la 1820. El spunea, referindu-se la Moldova, că „doamnele la fel de frumoase, ca și surorile lor valahe, erau îmbrăcate tot după moda pariziană”³⁸.

Așa cum am spus la început, frumusețea este ceva relativ, pentru fiecare persoană frumosul putând însemna altceva. Astfel că spre deosebire de cei despre care am vorbit mai sus, William Wilkinson, aflat în trecere prin Principate, nota că femeile „nu sunt

³⁴ John MacDonald Kinneir, *Drumul de la Viena la Constantinopol prin Ungaria*, în *Călători străini despre Țările Române în secolul al XIX-lea: 1801–1821*, Serie nouă, vol. I, p. 596.

³⁵ Societatea începe să iasă de sub tutela Bisericii, să se laicizeze.

³⁶ Feodor Káracay, *Despre Moldova, Țara Românească, Basarabia, Bucovina*, în *Călători străini despre Țările Române în secolul al XIX-lea: 1801–1821*, Serie nouă, vol. I, p. 754.

³⁷ Sir Robert Ker Porter, *Călătoria în Țara Românească și Moldova*, în *Călători străini despre Țările Române în secolul al XIX-lea*, serie nouă, vol. II, coord.: Paul Cernovodeanu, Daniela Bușă, București, Ed. Academiei Române, 2005, p. 807.

³⁸ *Ibidem*, p. 811.

prea frumoase, dar această lipsă de <frumusețe> este compensată de multă grație naturală, de o fire veselă și de o deosebită eleganță de forme”³⁹. Prin urmare, în registrul de valori al acestuia, frumusețea nu era echivalentă cu grația și eleganța formelor.

Alte surse, care ne vorbesc despre ceea ce am putea aprecia ca fiind frumusețea ideală și chiar trăsăturile, caracteristicile femeii ideale, sunt poeziile culte de sfârșit de secol al XVIII-lea și începutul celui următor, aparținând poezilor Văcărești și lui Anton Pann. Acestea abundă în astfel de informații cu privire la idealul de frumusețe feminin. Observăm însă că trăsăturile sunt aceleași la toți poezii pe care îi vom menționa: ochii negrii, părul blond, fața albă, pare a fi tiparul frumuseții ideale, portretul fizic al iubitei ideale. Acest portret diferă însă de cel creionat de mare majoritate a relatărilor călătorilor străini unde se face referire mai ales la părul negru. Cum însă părul bălai este o caracteristică a îngerilor iar femeia era idealizată în poezie, imaginea ei se modifică, se transfigurează.

Pentru Alecu Văcărescu, femeia iubită întruchipează atât trăsături fizice armonioase, cât și spirituale și morale.

*N-ai potrivnică sub soare!!
Și mă jur și fac prinsoare,
Că ești mai deosebită
Și cu toate-mpodobită:
Frumusețe, 'nțelepciune,
Vorbă, duh și istăciune,
Le văz toate adunate
Și la tine-mpreunate*⁴⁰.

Tot el încearcă să dea o definiție poetică a frumuseții ideale și în același timp să traseze un portret al femeii (iubitei) ideale:

³⁹ William Wilkinson, *Relațiile despre principatele Țării Românești și Moldovei*, în *Călători străini despre Țările Române în secolul al XIX-lea : 1801-1821*, Serie nouă, vol. I, p. 640.

⁴⁰ Ienăchiță Văcărescu, Alecu Văcărescu, Nicolae Văcărescu, Iancu Văcărescu, *Poezii Văcărești. Vieța și opera lor poetică*, București, Ed. Cugetarea-Georgescu Delafras, [s.a.], p. 112.

*Când voi zice frumusețe,
Voiu și suflet cu blândețe,
Cu simțiri, cu isteciuine,
Depărtat de-nșelăciune.*

[.....]

*Atunci este însușită:
Frumusețe săvârșită;
Care poate să numească
Fiecine și cerească.*

*Atunci fermecă din fire,
Orice suflet cu simțire,
Și mângăie și vederea
Și adaoge plăcerea⁴¹.*

O schiță a frumuseții ideale o întâlnim conturată mult mai bine în poeziile lui Anton Pann. În lucrările acestuia (scrise sau doar publicate de el), se îmbină vocea moralizatoare cu poezia de dragoste. Pann adresează sfaturi tinerilor referitoare la calitățile pe care trebuie să le aibă o soție bună, respectiv un soț bun.

*Că adesea
Mai multă înțelepciune găsești în fețele
cele urâte decât în cele frumoase.*

*De aceea
Nu te uita-n pocitura-i,
Ci vezi ce iese din gura-î⁴².*

[.....]
*Iubește, dragă, iubește,
Ia-ți pereche, te-nsoțește,
Dar și bagă seamă bine,
Să nu dai mână c-oricine.*

⁴¹ *Ibidem*, pp. 124–125.

⁴² Anton Pann, *Povestea vorbii*, p. 256.

*Nu-ndrăgi numai frumusețe
Și numai delicatețe,
Ci cată să și fie
La dorul tău alifie.*

*Care să-l lipești la rană,
Ca p-o dulce buruiănă,
Să-ți știe purta amorul
Și să-ți prețuiască dorul;*

*Să știe să te mângâie,
Și credincios să-ți rămâie
În veci cu statornicie
Să se-nchine numai ție⁴³.*

(Tânără copilă dragă...)

Parcurgând poeziile lui Pann întrezărești aceeași iubită de o frumusețe angelică, cu ochi negri ca mura, fața albă ca crinul, cu părul bălai.

*Of, că mult e frumușică!
Parcă e o florică.*

*Unde-i văd ochii ca mura,
Mă apucă-n piept arsura;*

*Unde-i văd fața ca crinul,
Mi s-adaogă suspinul⁴⁴.*

(Multe mi-e ibovnică mică...)

*Într-o seară l-adunare,
Făcând ochilor plimbare,
Am privit doi ochi frumoși:
Negri, blânzi și mângâioși⁴⁵.*

(Într-o seară, l-adunare...)

⁴³ Anton Pann, *Cântece de lume*, București, Ed. de Stat pentru Literatură și Artă, 1955, p. 159.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 152.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 209.

*Fața ta blondină,
S-o pot contempla,
Tu, a mea lumină,
Și eu, umblător⁴⁶.*

(Rămâi sănătoasă...)

*Ești ca un înger, a mea frumoasă,
Tânără nimfă, rai, ce slăvesc,
Lumina zilei fața-i revarsă,
Ochi tăi negri mă-nnebunesc⁴⁷.*

(Ești ca un înger, a mea frumoasă...)

*Maria cea bălaie,
Frumoasă din Bezdat,
[.....]⁴⁸.*

(Maria cea bălaie...)

Cât privește trupul, aici nu găsim un canon unic, poetul vorbind atât despre un trup subțirel, cât și despre o „văduviță grasă”.

*A ta frumusețe
Ce eu o slăvesc,
Între mii de fețe
Nu o mai zăresc.
[.....]*

*Trupu-ți cel subțire,
Fragedu-ți mijloc,
Fermecă simțire
Și minte, pe loc.*

*Ochii tăi aruncă
Săgeți de amor,*

⁴⁶ *Ibidem*, p. 219.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 258.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 269.

*Piepturi hag în muncă,
Inimi tar dobor.*

(A ta frumusețe...)

*Văduviță grasă,
Tânără rămasă,
Rumenă, frumoasă
La ochi mângâioasă.*

*Văduviță dragă,
Tânără și fragă,
Jună copiliță,
Ca o garofiță⁴⁹.*

(Văduvită grasă...)

Moartea iubitei imprimă suferință în sufletul îndrăgostitului. Frumusețea fizică a iubitei, alături de cea morală, puritatea sa, reprezintă de data aceasta motive de jale.

*[...] Strălucea într-a ta față grații,
Grații multe îngerești,
Drept aceea și tu astăzi
Cu îngerii locuiești⁵⁰.*

(Vai ce ceas, ce zi, ce jale!)

Asemenea poeziilor Văcărești, și în poeziile lui Anton Pann, un loc esențial îl ocupă ochii blânzi, luminoși, mângâietori, care râd, dar și plâng. Ei fascinează, farmecă, vindecă, dar și rănesc în același timp.

*Minunată ești la stat
Și plăcută la umblat,
Ai doi ochișori frumoși,
Blânzi, cu totul mângâioși,*

⁴⁹ *Ibidem*, p. 153.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 218.

*Rănind cu privirea lor
Inimile tuturor.
Iscusită și cu haz
De faci multora necaz⁵¹.*

(Minunată ești la stat...)

*De cu-a lor lumină
Ai tăi ochi lăcrămează,
Frumoasă copiliță,
Când suntem noi?⁵²*

*De m-aș și vedea cât și cât
Cu mica după gât,
La ochii ei m-aș uita
Și mintea mi-aș deștepta.*

*Fața mi s-ar îngrășa
Și n-aș mai fi slab așa,
C-am ajuns din om neom
Și m-am uscat ca un pom⁵³.*

(Eu n-am parte de amor...)

Iată deci că aceste poezii ne oferă numeroase indicii pentru ceea ce ar fi putut reprezenta atunci canonul de frumusețe al epocii. Înfățișarea fetei/femeii apare ca cea a unui înger sau a unei prințese din basme, cu ochii negrii, părul bălai și fața albă precum crinul, cu trupul subțire (în unele cazuri).

La identificarea unui canon de frumusețe al epocii, ne vin în ajutor și sursele iconografice, adică frescele din biserici (portrete ctitoricești) sau picturile ori litografiile din epocă. Trebuie menționat că picturile laice sunt extrem de puțin numeroase în intervalul de timp studiat. Ele încep să apară în număr mai mare de prin anii 30 ai veacului al XIX-lea și după aceea. Erau însă realizate, la cerere,

⁵¹ *Ibidem*, p. 188.

⁵² *Ibidem*, p. 209.

⁵³ *Ibidem*, p. 262.

portrete ale domnitorilor, care au fost reunite și publicate într-un album de istoricul Nicolae Iorga.

Atunci, ca și acum, gustul pentru frumos și semnificația personală a acestuia difereau în funcție de anturajul, familia în care a crescut fiecare, cultura și educația pe care le-a dobândit de-a lungul timpului. Din informațiile pe care călătorii străini ni le oferă, nu putem ajunge la o concluzie foarte clară în privința frumuseții românilor din vremurile trecute, aceasta fiind privită diferit de fiecare vizitator în parte. Poeziile citate în paginile anterioare, pe de altă parte, ne ajută să conturăm un portret fizic și moral al iubitei ideale. Sperăm, ca în urma unor cercetări ulterioare, să îmbogățim și să adâncim subiectul tratat în rândurile de față.

Beautiful body – the beauty standard in pre-modern romanian society

Abstract

The research aims to discuss the existence of a model of feminine beauty. The studied place refers to Walachia, between the end of the XVIIIth century and the half of the XIXth century. As sources, I used the journals of the foreign travelers which crossed our country in that time, the poems of Văcărești brothers, the poems and other publications of Anton Pann, and also iconographical sources. In the end, we will see that the poems offer us directions for what it could have been then the ideal of beauty in those times. The look of the ideal woman/lover resembles to a character from a fairytale, with black eyes, blond hair and white face, all incorporated in a slim body. We must never forget that beauty and the taste for beauty are relative things and are defined by everyone according to their particular level of culture and education.